

Tóth Gödri Iringó¹

AZ OLVASÓ MUNKÁSNŐ

– Könyv, sajtó és női emancipáció a *Dolgozó nő* korai lapszámaiban –

A *Dolgozó nő* az 1945 és 1989 közötti időszakban Románia egyetlen magyar nyelvű női magazinja volt. Két román társával együtt, a *Femeiaval* (*A nő*) és *Săteancaval* (*A falusi nő*) a korszak propagandájának fontos eszköze volt, a női emancipációs(nak tűnő) törekvések legfőbb szószólója.

A *Dolgozó nőt* Kolozsváron szerkesztették, működésének több mint négy évtizede alatt szerkesztőbizottsága többnyire magyar értelmiségiekből állt, csupán néhány fényképész volt román nemzetiségű.

A *Dolgozó nő* első név szerint ismert főszerkesztője, Berde Mária,² majd Látó Anna, Oros Irén, Erős Blanka, Turósné Jakab Irma követték ebben a pozícióban. A folyóirat szerkesztői, szerzői az erdélyi magyar irodalmi és kulturális élet kiemelkedő alakjai voltak; említhetjük Jordáky Lajos, Marton Lili, Varró Ilona, Erdélyi Lajos, Nagy Olga, Létay Lajos, Lázár József, Kányádi Sándor, Korda István, Kovács Erzsébet, Panek Zoltán, Szilágyi Júlia, Páll Árpád, Lászlóffy Csaba nevét. A látványt szintén gondosan kitalálták és megalkották, a cikkeket, szövegeket többek között Erdélyi Lajos, Marx József, Hedy Löffler fotói illusztrálták, míg a folyóirat grafikai kivitelezésével olyan képzőművészek foglalkoztak, mint Gy. Szabó Béla vagy Cseh Gusztáv.

Szinte lehetetlen röviden összegezni egy folyóirat negyvenöt éves történetét, negyvenöt évet, amelyben közös volt a szovjet típusú diktatúra, az erős cenzúra, a felső vezetés komoly ráhatása szerkesztőkre és szerkesztőségekre – vezetők buktak, haltak, mások hatalomra kerültek, és akár egyik évről a másikra átformálódtak a rendszer fontos pillérei. A folyóirat 1948-ban került a Romániai Demokrata Nők Szövetségének

---

¹ A szerző a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Hungarológiai Tudományok Doktori Iskolájának doktorandusza.

² Berde Máriának nagyon fontos szerepe volt a folyóirat életében. Nemcsak az alapító tagok között volt, de szívvel-lélekkel állt a nőügy mellé, írásai nem a rendszert szolgálták, akkor sem, ha az adott politikai kontextusban igencsak propagandisztikusnak tűnnek. A *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* is kiemeli: „Vissza-visszatérő témája a magát felszabadító vagy felszabadítani akaró asszonyember sorsa, társadalmi és erkölcsi helyzete, a párválasztás és a nők érzelmi világa, lelki életük szabadsága a férfival való kapcsolatukban.” – *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, hozzáférés: 2018.11.23, <http://lexikon.kriterion.ro/szavak/340/>.

(RDNSz) hatáskörébe, illetve irányítása alá, ami egy tudatosabb imázs kialakítását, szigorú, központosított irányelveket és megvalósítandó célokat jelentett.³

Romániában a női egyenjogúság kiharcolásának, illetve a női emancipációnak elsősorban gazdasági okai voltak, akárcsak a szovjet blokk többi országában. Románia a mezőgazdaságra és főleg a nehéziparra nagy hangsúlyt fektetett a korszakban.⁴ Az ötéves tervek, szinte irreális normák nagyszámú munkaerőt kívántak. A hiány pótlására kiváló lehetőséget jelentett a nők munkába állítása, így a bányában, a traktoroknál vagy épp a kohóban egyaránt fontos szerep jutott nekik. A negyvenes évek vége és az ötvenes évek eleje a militáns nőalakot mutatja fel példaként, azt, aki egyszerre áll helyt a háborúban, puskával a kezében, a konyhában, levest főzve, ölében egy csecsemővel vagy a pártgyűlésen dolgozó nőtársai jogaiért kiállva. Idővel, illetve a politikai, társadalmi kontextus változásával e megjelenítésmód átalakult, árnyalódott. Eddigi kutatásaim során már többször is igazoltam, hogy a *Dolgozó nő* – mind írott, mind képes anyagával – kiválóan szemlélteti ezeket a változásokat.⁵

Most a téma egy kis szegmensére térek ki: a negyvenes évek végének, illetve az ötvenes évek elejének nő-figurája mindenhez értett, mindenben „jó volt”. Nem volt elég keményen dolgozni, hanem, mondjuk úgy – bár a kifejezés nem tükrözi a valós helyzetet –, a tudás, a tanulás is kiemelt fontosságú volt, kellett legyen számára. Éppen ezért a könyv motívuma, az olvasás, illetve a sajtó nagyon gyakran tűnik fel ebben az időszakban. A gyakoriság – minden számban van egy cikk, könyvajánló, fotókollázs a téma kapcsán – szembeötlő (főleg a későbbi lapszámokhoz képest), ám sok kérdést is felvet. Mit olvasott a dolgozó nő? Irodalmat? Hasznos olvasmányokat? Mit „ajánlott” neki az állam? Milyen keretek között olvastak? Otthon, családban, közösségben? Orosz, illetve szovjet vagy hazai műveket?

Ebben a korszakban nagyon erős volt a Szovjetunió hatása, a mintát, az ideált a szovjet nő, a szovjet gyár, a szovjet munkás, a szovjet film stb. jelentette. Ez az első korszak (mind a romániai szovjet típusú diktatúrát, mind a folyóirat történetét illetően) Sztálin 1953-as halálával ért véget, így mondhatjuk, hogy a Sztálin-kultusz, az úgynevezett sztálini internacionalizmus egyaránt jellemezték. A fentiek tükrében a havilap 1948 (az RDNSz hatáskörébe kerülés) és 1953 közötti lapszámait, a képes és írott anyagot bemutatva igyekszem szemléltetni, hogy milyen volt, illetve milyen kellett volna legyen a párt szerint a korszak dolgozó nőjének és a könyvnek, az olvasásnak a viszonya.

Az 1948 és az 1953 közötti időszak volt talán a leginkább felfelé ívelő a folyóirat történetében. A tartalom nagyon változatos volt, a természettudományokat, a me-

³ TÓTH GÖDRI Iringó, „Emancipáció, sztálini internacionalizmus és propaganda a *Dolgozó Nő* hasábjain”, in *Fejezetek Erdély történetéről*, szerk. TÓTÖS Áron (Kolozsvár: EME-RODOSZ Bihar, 2018), 260–275.

⁴ Luciana M. JINGA, *Gen și reprezentare în România comunistă 1944–1989* (București: POLIROM, 2015).

⁵ TÓTH GÖDRI, „Emancipáció...”, 285.

zőgazdaságot, a nehézipart, az orvostudományt, a jogtudományokat népszerűsítő cikkektől kezdve a nők egyenjogúságát tárgyaló tanulmányokon át a barkács- vagy épp főzési tippekig és a „pszichológiai” rovatig. Volt levelező rovat, gyerekrovat, képes riportok, könyvajánlók.

Mielőtt konkrét példákon keresztül szemléltetnék a korszak jelenségeit, elmélyülnék a könyvajánlók és az irodalmi témájú cikkek világában, még egy kitérőt kell tennünk. A korszak női emancipációja, illetve a nők munkába állása kapcsán a szakirodalom többnyire a hagyományosan „férfiasnak” tartott fizikai munkák női gyakorlóival foglalkozik. Például Tóth Eszter Zsófia, akinek a *Kádár leányai – Nők a szocialista időkben* című munkája alapmű a témában, kifejezetten tipikus „férfias” munkákkal foglalkozik az ötvenes évek kapcsán, a kamionsofőrtől a traktoristáig. Az általa tárgyalt magyarországi, korabeli propaganda a traktorista nőt állítja etalonként piedesztálra, az erő és a kitartás megtestesítőjét, aki ugyanannyit képes dolgozni, mint férfi társa, és ugyanolyan fizetést is érdemel(ne) érte.⁶ Mint a fentiekből kiderül, Romániában hasonló volt a helyzet, a nehéziparban és a mezőgazdaságban volt szükség elsősorban a munkaerőre. Mégis a figyelem középpontjába került az olvasás, a tanulás népszerűsítése – ebben visszaköszönnek az „eredeti” sztálini elvek és elképzelések, sőt akár olyan korábbi jelenségeket is említhetünk a Szovjetunióból, mint a Likbez nevet viselő kampány, amely többek között az analfabetizmus felszámolását tűzte ki az 1920-as évek végén.⁷ A kampányt már Lenin is támogatta, aki úgy vélte, hogy „Olvasás nélkül nem lehet politizálni. Olvasás nélkül csak pletykák, előítéletek és szóbeszédnek léteznek.”⁸ Sztálin folytatta elődje kultúrpolitikáját, sőt mondhatjuk, hogy tökéletesítette azt, hiszen meglátva a sajtó, a tanítás propagandisztikus lehetőségeit, támogatta az oktatást, az újság- és könyvkiadást.

Ez az oka annak, hogy a sztálinista korszak folyóirataiban intenzív a kultúra, az olvasás és a tudás népszerűsítése. Hruscsov politikája változást hozott a *Dolgozó nő* esetében – de valószínűleg ez igaz a korszak rengeteg sajtótermékére; ahogyan Erdélyi Lajos, a magazin egyik szerkesztője vallott róla, egyszer csak üzenetet kaptak Bukarestből, hogy mégsem jó, ha a nő traktoron ül, mert rázza a méhét, nem tesz jót, nem tud elég gyereket szülni.⁹ Ebben az egy esetben benne van, hogy mekkorát fordult Sztálin halála után a világ, Moszkvában s az összes szovjet országban.

A következőben igyekszem betekintés nyújtani öt év olvasást, könyveket és sajtót támogató propagandájába.

⁶ TÓTH Eszter Zsófia, *Kádár leányai – Nők a szocialista időkben* (Budapest: Nyitott Könyvműhely, 2010), 64–73.

⁷ Charles E. CLARK, „Literacy and Labour: The Russian Literacy Campaign within the Trade Unions, 1923–27” in *Europe-Asia Studies* 47, 8. sz. (1995):1327.

⁸ Joseph Slabey ROUČEK, *The Challenge of Science Education* (New York: Philosophical Library, 1971), 481. A szerző fordítása.

⁹ Erdélyi Lajos szóbeli közlése. Interjú Erdélyi Lajos fényképésszel 2017. október 22-én, készítette Tóth Gödri Iringó Budapesten. (A szerző tulajdonában).

A *Dolgozó nő* már 1948-ban a RDNSz hatáskörébe került, ám az első két évet még a szárnypórbálgatások jellemezték. A propagandisztikus szövegek elsősorban a párt, a folyóirat létét indokolták, illetve hangsúlyos volt a politikai szerepvállalás. 1948 választási év volt, így a hangsúly arra esett, hogy a nők éljenek az 1946-ban megkapott szavazati jogukkal. 1948-ban és 1949-ben már gyakran találunk verset, prózarészletet a folyóiratban, de még hiányzik az a fajta tudatos buzdítás, amit a következő három év lapszámaiban tapasztalunk.

Rögtön 1950 januárjában találunk egy cikket, *Erzsi néni olvasni kezd* címmel (szerző: Nagy Ilona), ahol ezt olvashatjuk: „[Erzsi néni] számára azóta szebb, dúsabb az élet, amióta az RDNSz kultúrfelelőse és amióta olvas, tanul. Furcsa dolog, de úgy megszokta a betűt, mint dohányos a cigarettát.”¹⁰ Izgalmas a szerző által használt, szinte megmosolyogtató hasonlat, amely az egyszerű embert igyekszik megérinteni. Az év februári számában már három cikket is találunk a téma kapcsán, Csíky József a falusi kultúrforradalomról ír, olvashatunk az olvasókörükről, illetve feltűnik egy érdekes gondolat is, amelynek lényege, hogy télen olvassunk, hiszen nyáron van sok munka.¹¹ Ez a gondolat jól példázza a szovjet „kultúrforradalom” lényegét, hogy a tudás, az olvasás mind csak a munka után következik, mindennek a távlati lényege a munka és a termelés.

Ugyanebben az évben már könyvajánlót is találunk a *Dolgozó nő*ben, ami visszatérő, de nem állandó rovat lesz. Szembeötlő, hogy nem magyar könyveket „ajánlanak a folyóirat szerkesztői”, hanem többnyire román, ritkábban külföldi (orosz, esetleg koreai) szerzők művei tűnnek fel, így nagyon valószínű, hogy felsőbb utasításra megírt, esetleg valahonnan átvett szövegekről van szó. 1950 márciusában Zaharia Stancu *Mezitláb* című könyvéről olvashatunk.¹² Szintén márciusban, nem egy recenzióban, hanem egy cikkben ajánlják Gulia Georgij *Tavaszi Szákenben* című művét.¹³ 1951 januárjában Mihail Sadoveanu *Mitrea Cocor* útja című művéről találunk ajánlót.

Az ajánlónak egy másik formája is kedvelt, kissé talán indirektebb megoldás, egy részlet közlése egy adott műből, figyelemfelkeltés céljából. Kiemelhetjük például az 1950. júliusi számot, amelyben Makarenkó *Timka* című könyvéből közöltek részletet.¹⁴ Főleg a román szerzőjú könyvek estében jelenthetjük ki, hogy ezek ma is olvasott, erősen szocialista hangvételű alkotások. Az említett Sadoveanu-művet egyenesen szocialista realista regényként szokták emlegetni, egy háborús dráma, míg Zaharia Stancu könyve a parasztság háború előtti rettenetes életét mutatja be, a folyóiratban közölt ajánló is az elnyomás és a lázadás könyveként említi.¹⁵

¹⁰ NAGY Ilona, „Erzsi néni olvasni kezd”, *Dolgozó nő*, 1. sz. (1950): 21.

¹¹ Csíky József, „Kultúrforradalmunk falun”, *Dolgozó nő*, 1950, 2 sz. (1950): 16–17.

¹² „Az elnyomás és lázadás könyve”, *Dolgozó nő*, 1950, 3. sz. (1950): 20.

¹³ „Írj, tanulj te is!” (rovatcím), MEZEI Lajosné, „16 olvasókör” című levél, *Dolgozó nő*, 1950, 3. sz. (1950): 26.

¹⁴ Anton Szemjonovics MAKARENKO, „Timka” (részlet), *Dolgozó nő*, 9. sz. (1950): 22.

¹⁵ „Az elnyomás és lázadás könyve”, *Dolgozó nő*, 3. sz. (1950): 20.

A könyvajánlók egy másik módja a belső borítókön, esetleg hátlapon közölt képes válogatás volt, illetve néhány esetben a belsőben is találhatunk ilyen fotóösszeállításokat, például a „Szovjet könyv hetén”. A munka témája a közös az ajánlott könyvekben, ám néha konkrétabb tematika is felfedezhető. 1951 augusztusában többek között a következő címekkel találkozunk: *Láttam a szovjet kolhozok bőséges életét, Egy kolhoz megalakulása és virágzó élete, A szovjet tudomány segíti mezőgazdaságunk, Kigyulladt Iljics Lámpása, Épül a csatorna*. A szovjet könyv hetének ajánlott olvasmányai ma már ismeretlennek mondható szovjet írók művei, amelyeknek a címét érdemes kiemelni: *Bányászok, Aratás, Megindulnak a traktorok, Az ifjú város, Nálunk már reggel van*. Nem szükséges túl sok magyarázat, hogy a korszak politikáját meglássuk a címek mögött, illetve, hogy észrevegyük a mozgósító szándékot és az ösztönzést. Ehhez hasonló válogatás a *Kiadja az orosz könyv* című oldal, melyen olyan címek tűnnek fel, mint az *Így edződött az acél, A derbent tankhajó, A csúcsok felé*.¹⁶ (A *kiadja a román munkáspárt* és az *Orosz könyv* című oldal több évben is feltűnik, hiszen a szerkesztők azzal a céllal hozták létre, hogy az elmúlt egy év friss kiadványait mutassák be). Izgalmas az 1950. januári szám belső borítóján található ajánló, melyben – Kiss Jenő válogatott versei és Mikszáth Kálmán *Gavallérok* című műve mellett – Gy. Szabó Béla huszonöt metszetét tartalmazó kötet is található, ami nem az olvasás, hanem a vizuális ingerek irányába tolja el az ajánlót.¹⁷

Izgalmas, hogy a szovjet szerzők művei mellett feltűnnek hazai, főként erdélyi nevek is. Horváth István: *A csere*, Asztalos István: *Tizennégyökrös gazdák* műve vagy épp Sütő András regényei talán a kor asszonyához is közelebb álltak, mint mondjuk egy orosz szerző könyve.

1949 decemberében a belső borítón kizárólag Sztálin által írt könyvek ajánlóját találjuk, *A mi nagy tanítómesterünk* címmel. 1953 januárjában a belső címlapon szintén könyvajánló olvasható, ez esetben kizárólag Lenin által írt művek tűnnek fel.

A folyóirat nem ködösít a könyv mint „eszköz” kapcsán, felhívja az olvasók figyelmét, hogy tulajdonképpen akár fegyver is lehet. Az 1950. májusi számában, *Imperialista kútmérgezők* cím alatt ezt olvashatjuk: „A könyv, a film, a színház és a rádió a Szovjetunió és a népi demokrácia országaiban új embert nevelő, szépre, jóra tanító, irányító és utat mutató kultúreszköz”.¹⁸ Persze a propaganda terén a sajtó még fontosabb eszköz, mint a könyv. 1950 márciusában, amikor a folyóirat öt éves fennállását ünnepelték, képes összeállítást láthatunk a lapszám 23. oldalán, a következő felirattal: „A demokratikus női sajtó az egész világon elszántan harcol a háborúra uszító imperialisták ellen, a béke megvédéséért”.¹⁹ Ugyanez a gondolat az év májusában is visszaköszön, a *Mit tanultunk a szovjet sajtóból?* című cikkben, amelynek lényege,

¹⁶ *Dolgozó nő*, 3. sz. (1951): 19.

¹⁷ *Dolgozó nő*, 1. sz. (1950): belső borító.

¹⁸ „Imperialista kútmérgezők”, *Dolgozó nő*, 5. sz. (1950): 8.

¹⁹ *Dolgozó nő*, 3. sz. (1950): 23.

hogyan a szovjet sajtó erénye és eredménye, hogy leleplezi az angolszász imperialisták üzelmeit, amelyeket a folyóirataikban is művelnek.²⁰

A kor propagandája azonban ezen is túlmegy, nemcsak a könyv tűnik fel „hasznos eszközként”, hanem maga a tudás fegyver. Az 1950. februári számban kétoldalas összeállítás található, *A tudás fegyverével a békéért* címmel. Ez konklúziója is lehetne a téma tárgyalásának: látunk fotókat olvasó nőkről, négy Sztálin által írt művet, különböző folyóiratokat: *Femeia*, *Scanteia*, *Igazság*, *Falvak népe*, *Dolgozó nő*, *Magyar szó*, *Utunk*. Érdeemes megfigyelni, hogy alapvetően a korszak romániai magyar sajtójának legfontosabb, legigényesebb kiadványai tűnnek fel – tematikától függetlenül, az egyetlen román sajtótermék, ami megjelenik az összeállításban, pedig éppen a női tematika miatt nem maradhatott ki. Néhány könyv is feltűnik a kollázsban: a már emlegetett Sadoveanu-mű, egy könyv a már szintén említett Horváth Istvántól, illetve Szemlér Ferenc és Sütő András egy-egy munkája.²¹

Ha a tudás „erejét” tárgyaljuk, érdemes kiemelnünk egy 1950. áprilisi cikket, amelyben Makai Róza vall a Kiskút völgy település roma viszonyairól, arról, hogy amióta új rendszer van, ők is sokan megtanulták s gyakorolták az olvasást.²² Ez a részlet nemcsak a tárgyalt téma szempontjából érdekes, hanem azért is, mert bár a tárgyalt időszakban a folyóiraton intenzíven érződött a sztálini internacionalizmus hatása (lásd például az egyik 1948-as lapszám második oldalán megjelenő rövid versecskét: „Nincs külön út / Román, magyar, / Munkás, paraszt / Egyet akar”, mely csak egy a román–magyar barátságot és egyenlőséget hangsúlyozó megnyilvánulások közül, illetve a Szovjetunió minden népe közötti testvériségről és barátságról szóló írások és szövegrészek közül), a folyóirat negyven éves történetében Románia más kisebbségei, mint a magyarok, meg sem jelennek. A székely ruha vagy kapu, a magyar történelem, irodalom nagy alakjai a román kontextus ellenére állandó szereplők, ellenben a szász, sváb, roma, örmény, zsidó vagy bármilyen más kisebbség még egy cikknyi helyet sem kap. Ezért különösen izgalmas, hogy egy egész cikk foglalkozik egy roma közösség életével.

Természetesen a kor szerkesztője is tisztában volt azzal, hogy egy fénykép egy könyvről vagy egy recenzió nem feltétlenül hat a székelyföldi vagy éppen máramarosi falusi asszonyra. Az egyszerű munkásemberek megszólításához más módszerre volt szükség, s a *Dolgozó nő* szerkesztői be is vetettek minden eszközt. Sütő-Egeressy Zsuzsa a *Nőkép egy kommunista nőlapban* című tanulmányában foglalkozott a folyóirat szövegeivel. Ő hívja fel a figyelmet az úgynevezett típus-történetekre. A folyóiratban interjúk, riportok jelennek meg a munka e hősnőivel, olyan történetek, amelyek a munkásnőt dicsőítik, helytállását, fejlődését emelik ki, s gyakran a női mivoltából fakadó pontosságot, rendszerezettséget és tisztaságot. A történetek általában eszményiek, sokszor gyerekkori álmok, a nők öntudatra ébredéséről szólnak,

²⁰ Szerző nélkül, „Mit tanultunk a szovjet sajtóból?”, *Dolgozó nő*, 5. sz. (1950): 2.

²¹ *Dolgozó nő*, 1. sz. (1951): belső borító.

²² MAKAI RÓZA, „Újságot olvasunk”, *Dolgozó nő*, 4. sz. (1950): 27.

sokkal ritkábban esik szó a valósághoz jóval közelebb álló anyagi vonatkozásokról, a család eltartatása miatt szinte kényszeres helyzetről. Azt mondhatjuk, hogy ezek a történetek tulajdonképpen olyanok, mint a mesék – az egyszerű, sok esetben csak nem sok ideje olvasni tudó nő számára, amelyek főhőse boldog. Ha az olvasó követi a főhősök példáját, ő is boldog lesz.²³

Hasonló módszerekkel próbálták olvasásra nevelni az olvasni tudót (kiemelhetjük a már említett Nagy Ilona *Erzsi néni olvasni kezd* című művét, de akár a szintén Nagy Ilonához köthető *A könyvtárosnő* című elbeszélést²⁴ is). Ennek a szövegtípusnak az egyik legérdekesebb példája a *Kedd délután 6 óra. Olvasókör* című szöveg, amely egy Leningrádban tanuló diáklány beszámolójával indít, aki többek között beszámol megismerkedéséről egy munkással, aki délutánonként a könyvtárban ógörög költők verseit fordítja oroszra. A cikk folytatása arról beszél, hogy a kor emberei nem is tudatosítják, hogy az „olvasás tényével” évszázadokat ugrottak előre a fejlődésben. A cikk egyszerre idealista és patetikus, a szerző úgy fogalmaz, hogy „Aki megismeri a betű hatalmát, rabja lesz egy életen át”. A szerző számadatokat is közöl az olvasókörökre vonatkozólag – de ismerve a korszak propagandáját és cenzúráját, érdemes kritikusan kezelnünk ezeket. 1949-ben 26.060 olvasókör létezett az országban, míg egy évvel később már 40.552, és összesen 422.745 nő látogatta ezeket.²⁵ Sajnos Romániában még nem végeztek a téma kapcsán kutatást, így konkrét számadatokat nem mondhatunk, ám valószínű, hogy a számok nem állnak messze a valóságtól. Nem hivatalos interjúzásaim nyomán, amelyeket Székelyföldön végeztem, az derült ki, hogy tényleg szinte minden faluban létezett papíron olvasókör.²⁶

A másik fontos szövegtípust a konkrétan megszólító, felszólító cikkek jelentik. A tárgyalt öt év alatt külön rovat létezett, *Írj, tanul te is!* címmel, melyben sokszor közölték az olvasók leveleit, esetleg azok átíratát. 1950 márciusában például egy olvasói levélből arról értesülünk, hogy írójának a falujában összesen tizenhat olvasókör működik, ahol bár néha regényeket is elővesznek, legnagyobb kedvvel a *Dolgozó nő* lapszámaint olvassák.²⁷ Ugyanezzel a témával foglalkozik 1950 februárjában egy cikk, *Három téli hónap a faluban* címmel, amely erre az időszakra három „célt tűz ki”: olvasókört tartani a fonóban, ott tanulni és tanítani.²⁸ 1952 márciusában Aradi Anna cikke, mely a *Ne legyen egyetlen írástudatlan sem* címet viseli, igazi kiáltvány-szerű propagandaszöveg.²⁹ 1952. szeptemberben *Háziasszonyok tanuljatok!*³⁰ címmel

²³ SÜTŐ-EGERESSY Zsuzsa, „Nőkép egy kommunista nőlapban”, in *Korunk – Női szerepek*, 3. sz. (2007), hozzáférés: 2018.01.03. <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00123/2749.html>.

²⁴ NAGY Ilona, „A könyvtárosnő”, *Dolgozó nő*, 2. sz. (1951): 20–21.

²⁵ „Kedd délután 6 óra. Olvasókör”, *Dolgozó nő*, 4. sz. (1950): 12–13.

²⁶ Névtelen adatközlők szóbeli közlései Barót (Baraolt), Szárazajta (Aita Seaca), Málnás-fürdő (Baile Malnas) és Bardóc (Bradut) településekről, 2017-ben.

²⁷ *Dolgozó nő*, 3. sz. (1950): 26.

²⁸ Szerző nélkül, „Három téli hónap a faluban”, *Dolgozó nő*, 2. sz. (1951): 16–17.

²⁹ ARADI Anna, „Ne legyen egyetlen írástudatlan sem”, *Dolgozó nő*, 3. sz. (1952): 29.

³⁰ NÉMETH Katalin, „Háziasszonyok tanuljatok!”, *Dolgozó nő*, 9. sz. (1952): 26.

jelent meg Németh Katalin, a Magyar Autonóm Tartomány RDNSz szervezet kultúrfelelősének cikke, amely szintén felszólító, az olvasóhoz közvetlenül szóló szöveg. Itt említhetjük 1953 márciusából Gáll Margit *A nevelésben segítők a könyv* című cikkét is. A szöveg, mint sok más, szembeállítja a szocialista szellemű könyveket és a nyugati imperialisták, főleg angolok és amerikaiak szerzeményeit, amelyekben gengszterek és bűnözők vannak, s melyek a gyerekeket is bűnözésre nevelik. A szerző felhívja a szülők figyelmét, hogy kötelesek a gyerekeket olvasásra nevelni, és figyelni arra, hogy mit, hogyan olvasnak. Továbbá felszólítást intéz az írókhoz, hogy írjanak minél több ifjúsági művet, hiszen bár van sok, de egyre többre van, lesz igény.³¹ (Ha már szó esett az imperialista és szocialista országok könyvei közti különbségekről, érdemes kiemelni Luca Elisabetha *A szovjet sajtó a mi példaképünk* című írását. A cikkben a szerző konkrétan megfogalmazza, hogy [a] demokratikus női sajtó elé tűzött elsődleges feladat: „tevékenyen és lelkesedéssel küzdeni a béke ügyéért, a béke ellenségeivel szemben bátran, fáradhatatlanul, nap, mint nap”).³² Ifjúsági, illetve gyermekirodalomról viszonylag kevés szó esik, ám 1950 májusában a belső borító a *Gyermekeknek írnak* címet viseli, és az öt illusztráció mellett egy felsorolást is találunk, szovjet és magyar szerzők műveivel, például a Bianki Vitalij: *A víztaposó*, Balázs Béla–Geréb László: *A fakó lovacska*. *Kazah mesék*, Horváth István: *Jegenye*.³³

A belső borítón található könyvajánlók, mint a fentiekből is kiderül, gyakran (de nem minden esetben) valamilyen téma szerint szerveződtek, így például találunk belső borítót, *A falu könyvtára* címmel.³⁴ 1950 júniusában ezt a felületet olyan kiadványoknak szentelték, amelyeket a RDNSz ad ki: *Ázsia nők élete és harca*, *A szovjet nők*, *Élmunkásnők* stb.

Az írástudás fontosságát kreatív módszerekkel is hirdették, erre jó példa az 1950 májusában kiírt levélíró verseny, amely olyan szempontokat tartott szem előtt, mint a levél nyelvezetének igényesége, nyelvhelyesség és helyesírás.³⁵ Ugyanígy a szokatlanabb „eszközök” közé sorolhatjuk Orosz Irén cikkét 1952 júniusából. A cikkben Nagy István *A legmagasabb hőfokon* című regényét ajánlja, ám a hangsúly a regény hősnőjén van, illetve általánosan a regények, olvasmányok példaértékű hősnőin. A szöveg mondanivalója nem az, hogy a befogadó azért vegye kezébe az adott kiadványt, mert izgalmas, érdekes, esetleg esztétikai értékkel bír, hanem mert található követendő példát.³⁶

Természetesen az irodalomra való nevelés legkézenfekvőbb módjával is találkozunk, a folyóiratban közöltek rövidebb elbeszéléseket, novellákat, általában a teljes

³¹ GÁLL Margit, „A nevelésben segítők a könyv”, *Dolgozó nő*, 3. sz. (1953): 26.

³² LUCA Elisabetha, „A szovjet sajtó a mi példaképünk?”, *Dolgozó nő*, 5. sz. (1950): 12–13.

³³ „Gyermekeknek írnak”, *Dolgozó nő*, 5. sz. (1950): o. n.

³⁴ Címek: *Így élünk a kolhozban*, *A kolhoz anyja*, *Vonulnak a csordák*, *Hogyan készítsük elő az állatok teletetését*, *Nyári munkálatok és a termés betakarítása a Szovjetunióban*, *A gép- és traktorállományok téli javítási munkálatai a Szovjetunióban*.

³⁵ A szerkesztőség, „Versenyt hirdetünk”, *Dolgozó nő*, 5. sz. (1950): 27.

³⁶ OROSZ Irén, *Dolgozó nő*, 6. sz. (1952): 10.

szöveget egy számban, ám két részre bontva. Csak néhány címet emelnék ki: 1950 júliusában Sen Csin-Po *Almavirág* (Látó Anna fordítása), az év novemberében Ion Canna novellája, az *Egy tanácsváltás következménye*, szeptemberben *A fiamért*, Nagy Ilona novellája, 1952 decemberében Nagy Olga *Vonaton* című elbeszélése.

A szövegek mellett érdemes pár szót ejteni a vizuális ráhatásról is. A már említett könyvborítókról készült képek, illetve a cikkek illusztrációjaként szolgáló, egy-egy olvasó nőt vagy olvasókört bemutató fotón túl a korszakban a címlapokon és a hátlapokon is helyet kapott a könyv és az olvasás. Összesen nyolc olyan cím- vagy hátlap van, amelynek témája valamilyen módon a könyv vagy az olvasás, ami egy havilap, illetve a vizsgált öt év esetében (amelyből csak az utóbbi háromban volt minden számnak képes elő- és hátlapja) feltűnően nagy szám. Látunk iskolai könyvtárat, olvasó mongol családot, olvasó falusi lányokat, nőket, de a *Dolgozó nő* szerkesztőségét is.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy abban az időszakban, amikor párt a leginkább próbálta a mindennapi életben alkalmazni a Moszkvából érkező sztálinista elveket, tehát 1945–1948 és 1953 között, a *Dolgozó nő* mind írott, mind képi formában, a kor minden lehetséges reklám- és propagandaeszközét bevetve népszerűsítette a könyvet és az olvasást. A könyv, illetve annak olvasása szorosan összefonódott a mindennapi élettel, a munkával, illetve látszólag sem próbált meg eltávolodni a politikától. Nem célom a korszak irodalmát tárgyalni, elemezni, esetleg kritizálni. Tény, hogy bár erősen propagandisztikus művekről beszélünk, ezek olvasása fontos szerepet játszott az analfabetizmus csökkentésében. Az irodalmi művek elsősorban a parasztság, illetve a földeken dolgozó munkásság életére koncentrált, a város, a városi élet mint téma teljesen hiányzik. Műfaját tekintve szocioregényekről beszélhetünk, a tanító szándék mindvégig megmarad, így nem a szórakoztató irodalomra, esetleg lektűrökre, ponyvákra esik a hangsúly (ahogy azt képzelnénk egy női magazin esetében).

A téma természetesen kiterjedtebb kutatást érdemel, nemcsak irodalom- és társadalomtörténeti szempontból, hanem néprajzos módszereket is alkalmazva; még élő adatközlőktől származó anyagokkal arra vonatkozóan, hogy a tanulmányban vizsgált könyvajánlók mennyire voltak hatékonyak, illetve az adott könyvek mit jelentettek a kor asszonyának.